

СЕКЦІЯ 3. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ВИХОВАННЯ

УДК 37.091.2:172.15:373.3-053.5
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-11

ПОЗАУРОЧНА ВИХОВНА РОБОТА В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ШКОЛЯРІВ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Бедрій Христина Володимирівна,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
kristina040416@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4808-1984

У статті актуалізується значення позаурочної виховної діяльності в системі патріотичного виховання учнів закладів початкової освіти. Наголошується на тому, що патріотичне виховання молодших школярів у позаурочній роботі передбачає формування в них патріотичних почуттів і переконань, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури рідного народу, формування у дітей ціннісного ставлення до себе, інших людей, до Батьківщини.

Патріотична освіта розглядається як складова національної освіти, головною метою якої є формування самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста і демократа, готового виконувати свої публічні та конституційні обов'язки, успадковувати духовні та культурні досягнення українського народу, досягнення високої культури відносин.

Сьогодні, як ніколи, нам потрібні нові підходи і способи виховання патріотизму як почуття і як основної якості особистості. Це пов'язано з: інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні; євроцентризмом; пробудженням громадянської та громадської ініціативи, виникненням різних громадських рухів; поширенням волонтерської діяльності тощо.

Важливу роль у процесі патріотичного виховання дітей початкового рівня освіти відіграє поза-класна виховна робота та її форми: сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, сценічна гра, гра-роzmова, гра-подорож, екскурсії, колективні творчі майстерні, свята, вікторини, творчі виставки, ярмарки і багато іншого.

Ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього й сьогодення відбивається в патріотичних почуттях. У ході патріотичного виховання нами зосереджено увагу на тому, що патріотизм, як будь-яке складне явище, має і внутрішню структуру, що складається з кількох компонентів:

- перший, поверхневий, – природна любов до свого народу як до*
- великої родини; любов до рідного слова, природи;*
- другий – це відчуття патріотизму розумом, усвідомлення обов'язку*
- перед народом, готовність стати на захист його інтересів;*
- третій – переплетення любові до рідного, близького з усвідомленням*
- свого обов'язку перед народом; це прагнення, готовність служити Батьківщині (Вишневецький, 1997: 78-122).*

Ключові слова: початкова освіта, діти молодшого шкільного віку, позаурочна виховна діяльність, патріотизм, патріотичне виховання, патріотичні почуття.

UPCOMING PROFESSIONAL WORK IN THE SESTEM OF FORMATION OF PATRIOTISM IN SCHOOLS OF PRIMARY EDUCATION

Bedrii Khrystyna Vladimirovna
Scientific Researcher Ph.D.
State Pedagogical University "Vasyl Stefanyk Precarpathian National University"
kristina040416@gmail.com
orcid.org/0000-0002-4808-1984

The article focuses on the importance of extra-curricular educational activities in the system of patriotic education of primary education institutions students. It is emphasized that the patriotic education of junior pupils in extra-curricular work involves the formation of patriotic feelings and beliefs in them, the awareness of their involvement in the history, traditions, culture of the native people, the formation of a value-attitude towards children and other people towards the Motherland.

Patriotic education is considered as a component of national education, the main goal of which is the formation of a self-sufficient citizen – a patriot of Ukraine, a humanist and a democrat ready to fulfill his public and constitutional duties, to inherit the spiritual and cultural achievements of the Ukrainian people, to achieve a high culture of relationships.

Today, more than ever, we need new approaches and ways to educate patriotism as a feeling and as a basic quality of personality. This is due to: the integration processes taking place in Ukraine; Eurocentricity; the awakening of civil and public initiative, the emergence of various civil movements; the dissemination of volunteering activities, etc.

Form the child's ability to identify herself as a family member; family, children's group; as a student, a resident of a city or village; to raise her love for her home, country, street, her country, her nature, her native word, life, traditions is important at junior school age.

An important role in the process of patriotic upbringing of children of the primary level of education is played by extra-curricular educational work and its forms: situation-role-playing game, plot-role-play, game-dramatization, stage-play, game-conversation, game-travel, excursion, game exercise, collective creative panel, discussion, thematic notebook, morning, holiday, oral journal, group business, album design, imaginary trip, contests, games, polite school, demonstration, story, modeling, quiz, tour, exhibition of pictures, raid operation, exhibition-fair, call p vidomlen, charitable action moments with art, hour observation time admiring, sports, Cossack entertainment, theater, puppet theater, driving Chronicle class team, fun starts, relay races and more.

Key words: *elementary education, children of junior school age, extra-curricular educational activity, patriotism, patriotic education, patriotic feelings.*

Постановка проблеми. Одним із завдань сучасної української школи є залучення учнів до осмислення національної культури та духовності, створення умов для розвитку їх національної свідомості, усвідомлення ними своєї життєвої позиції. Сьогодні, коли Україна, з одного боку, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з другого, – знаходиться у стані загрози її національній безпеці, пріоритетним напрямом виховання є патріотичне, в основу якого має бути покладена ідея розвитку української державності, формування у молодого покоління історичної пам'яті.

Про пріоритетність виховання свідомої особистості, патріота своєї країни наголошується в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.), Концепції Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр., Указі президента України № 580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки тощо.

Як зазначено в «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06. 2015 р. № 641), «...серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності, закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності,

здорового способу життя, готовності до змін». Водночас зазначено, що, на жаль, до сьогодні українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, в попередні часи боялися взагалі терміну «національний», а «патріотичне виховання» сприймали винятково в етнопатриотичному або неорадянському вимірі (Концепція національно-патріотичного виховання, 2015).

Важливу роль у розв'язанні окреслених завдань відіграє початкова школа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у сфері національної системи освіти та її концептуальних положеннях (А. Алексюк, В. Андрущенко І. Бех, О. Вишневський, В. Гуменко, П. Кононенко та ін.). Теоретико-методичні засади патріотичного виховання висвітлюються в науковому доробку О. Вишневського, В. Гнатюка, О. Любара, В. Мацюка, В. Пугача, М. Стельмаховича, Д. Федоренка та ін.

Вихованню дітей молодшого шкільного віку присвячені праці І. Беґа, Н. Миропольської, І. Підласого, О. Савченко та ін. Зміст, методи і форми позакласної виховної роботи представлені в наукових дослідженнях такими вченими, як: О. Кобрій, В. Лозова, Г. Пустовіт, С. Баранов, Л. Болотіна, Я. Гнутель, В. Лозова, Г. Пустовіт, Г. Троцько, М. Фіцула, М. Чепіль та ін.

Проте недостатньо розкривається потенціал позаурочної роботи у вихованні патріотичних почуттів молодших школярів, оскільки саме діти цього віку найкраще піддаються вихованню, саме в цей час закладаються основи формування особистості, її майбутнього характеру, надається спрямо-

ваність її розумового, морального та естетичного розвитку.

Мета статті полягає у визначенні мети, завдань, змісту позаурочної роботи з патріотичного виховання учнів початкової школи та визначенні ефективних методів і форм їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективним чинником патріотичного виховання молодших школярів є позаурочна робота, оскільки вона охоплює всю освітньо-виховну роботу вчителів, класних керівників, вихователів груп продовженого дня, організаторів виховної роботи в позаурочний час.

Організуючи позаурочну роботу з патріотичного виховання молодших школярів, варто враховувати, що патріотичне виховання – це «складова частина національного виховання, головною метою, якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків...» (Концепція національно-патріотичного виховання, 2015: 15), а функція патріотизму полягає в позитивному ставленні людини до свого народу, до Батьківщини, держави і нації. У філософсько-гуманітарних науках виділяється зовнішня структура патріотизму, що містить такі елементи: патріотичні почуття (любов до всього рідного, відповідальність за свою Вітчизну); національна гідність людини; потреба в задоволенні національних інтересів; патріотична свідомість на основі національної свідомості, розуміння своєї громадянської ролі в суспільстві; національний такт і толерантне ставлення до людей інших національностей; бажання й потреба в накопиченні, збереженні та передачі національних культурних цінностей; готовність до патріотичної діяльності (Бех, 2015: 25).

Патріотичне виховання молодших школярів передбачає формування в них патріотичних почуттів, переконань та діяльності. Тому почуття патріотизму формуємо через ставлення учнів до:

– *себе*: національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність;

– *людей*: толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність допомогти;

– *Батьківщини*: віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист Вітчизни, повага до Конституції та законів держави; гордість за успіхи держави, біль за невдачі, суспільна активність та ініціативність;

– *національних цінностей*: володіння українською мовою, бажання і потреба

в накопиченні, збереженні та передачі родинних і національних звичаїв, традицій, обрядів; шанобливе ставлення до національних та державних символів; почуття дбайливого господаря своєї землі (Вугрич, 2015: 8–12).

Сучасна педагогіка, зокрема методика виховної роботи в закладах освіти, пропонує різні форми організації позаурочної виховної роботи, вибір і використання яких у роботі з дітьми багато в чому залежать від тих, хто її організовує.

Однією з важливих форм позаурочної виховної роботи в закладах початкової освіти є бесіди зі школярами патріотичної тематики. Так, у початковій «Ліко-школі» м. Києва на «ранковому колі» як обов'язковому компоненті організації навчально-виховного процесу (у вигляді щоденних зустрічей педагогів і учнів) чи кейс-уроках проводяться бесіди: про походження українського народу («Хто такі козаки?», «Наші предки», «Українські народні традиції»); родинні свята («Домашнє вогнище родинне», «Сімейні традиції»); про символи України («Символи моєї держави», «Державний Гімн України – святина народу»); про історію міста («Таємниці та загадки Києва», «Яким було моє місто в давнину»); про значення української мови, про українських літераторів («Плекай свою мову», «Книга – найкращий друг і порадник») та ін.

Вагому роль у формуванні в учнів молодшого шкільного віку патріотичних почуттів відіграє засвоєння ними українських народних обрядів і звичаїв, родинних свят. Ми вважаємо, що родинні свята – це значна духовна зброя, яка вчить дитину любити людей, природу, навколишній світ, глибоко цінувати все те, чим багата українська земля, тому ознайомлюємо дітей зі святами Миколая, до якого вони ретельно готуються, починаючи з першого грудня: відкривають на «ранковому колі» конверт тематичного адвент-календаря та виконують підготовлене в ньому завдання (наприклад, співають пісні, готують один одному сюрпризи тощо). Під час свята Андрія в школі панує дух жартів, веселих забав, мелодійних пісень і таємничого ворожіння. А на його завершення відбувається найсмачніший обряд – споживання «калити» і частування варениками.

Важливе значення для формування у школярів любові до історії рідного краю, виховання в них підтримки і допомоги один одному є відзначення в школі Дня українського козацтва (14 жовтня). Святування проходить у найкращих традиціях, по-родинному, дружньо та весело. У цей день діти змагаються у козацьких розвагах, вікторинах, разом із батьками грають

у родинні забави, танцюють гопака, ліплять вареники, створюють колективне настінне панно «Козацькому роду нема переводу». Щоб підтримати українських військових в ОРДЛО (АТО), традицією «Ліко-школи» в День козацтва є проведення шкільного благодійного ярмарку, створення малюнків та листів військовим.

Позитивним досвідом позаурочної роботи в День українського козацтва є зустріч учнів 3–4 класів із представниками Всеукраїнської молодіжної громадської організації Спілка Української Молоді (СУМ), які розповідають дітям про свою діяльність, організують пізнавальні ігри.

Вважаємо, що важливим у процесі формування у школярів любові до рідної мови є відзначення Дня української мови (21 листопада). Гаслом цього дня в «Ліко-школі» є вислів «Відчуй смак рідної мови!». Традиційно коридори школи заповнені барвами вишиванок, звідусіль лунають українські пісні, школа прикрашена тематичними інтерактивними локаціями – кросворди, ребуси, каліграфія, вікторини тощо. Учні четвертих класів беруть участь у написанні Всеукраїнського радіодиктанту. Новинкою 2018 навчального року став флешмоб-привітання до Дня української мови, естафету участі в якому передав колективу школи Артемівський навчально-виховний комплекс Станично-Луганського району Луганської області.

22 січня під гаслом «В єдності наша сила» в «Ліко-школі» проходить святкування Дня соборності України. День розпочинається зі спільного «ранкового кола», виконання Державного гімну України та інформування учнів про сутність цього свята. Традицією в цей день є створення живого ланцюга єдності за участю учнів усіх класів та створення живого тризуба. З нагоди відзначення 100-річчя соборності України діти утворили число «100». При цьому в момент створення фігур велася відеозйомка з дрону.

Цікавим видом роботи в День соборності є також створення в холі школи спільної етнорегіональної мапи України. Напередодні кожен клас обирає регіон, який він досліджуватиме. Діти ознайомлюються з його культурою, побутом і традиціями, готують розмальовку регіону в стилі притаманній йому вишиванки і прикріплюють до загальної карти.

Учні четвертих класів взяли участь в конкурсі есе на тему «Україна моєї мрії». Ось який текст написала учениця 4-А класу Аделія: «...Уявіть собі картину в майбутньому, дівчинка рано прокидається і швидко біжить до школи, щоб не запізнитися на урок, і біжить вона не тому, що на неї вчителька накричить за запізнення, а тому, що вона хоче отримати знання. Її батьки ідуть на

роботу з посмішкою, бо знають, що живуть в найкращій країні у світі – на їхній Батьківщині – Україні. А потім уявіть картину: на Майдані, в звичайну суботу зібralися люди, щоб прокричати: «Слава Україні!»

Висновки з проведеного дослідження. Позаурочна робота є визначальним чинником патріотичного виховання молодших школярів, формування у них патріотичних почуттів. Саме вони визначають ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини, яке виявляється у відповідних переконаннях і діях. Лише переймаючись інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами народу, усвідомлюючи його неповторність і самобутність, людина стає зрілою громадською особистістю, справжнім патріотом, діяльним творцем своєї долі та долі Батьківщини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Концептуальні засади формування у школяра особистісних цінностей. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах* : матеріали звітної науково-практичної конференції. Київ : Наукова Думка, 2015. 253 с.
2. Вишневський О.І. Концепція демократизації українського виховання. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. Київ : Школяр, 1997. С. 78–122
3. Вугрич В.П. До питання про природу і сутність патріотизму. *Виховання патріотизму у дітей та молоді в сучасних соціально-економічних умовах*: матеріали звітної науково-практичної конференції. Київ : Наукова Думка, 2015. 234 с.
4. Кобрій О.М., Чепіль М.М. Методика позаурочної діяльності : навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Дрогобич : Відродження, 2009. 150 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/5397> (дата звернення 10.01.2019).

REFERENCES:

1. Bekh I.D. (2015) *Kontseptual'ni zasady formuvannya u shkolyara osobystisnykh tsinnostey* [Conceptual principles of formation of the personal values of the student]. Kyiv : Naukova Dumka [in Ukrainian].
2. Vyshnevs'kyu O.I. (1997) *Kontseptsiya demokratychnoho ukrayins'koho Spryannya* [The concept of democratization of Ukrainian education]. Kyiv: Shkolyar [in Ukrainian].
3. Vuhrych V.P. (2015) *Do pytannya pro pryrodu i sutnist' patriotyzmu* [To the question of the nature and essence of patriotism.] Kyiv : Naukova Dumka [in Ukrainian].
4. Kobriy, O.M., & Chepil' M.M. (2009) *Metodyka pozaurochnoyi diyal'nosti* [Extra-curricular activities]. Drohobych : Vidrodzhennya [in Ukrainian].
5. *Kontseptsiya natsional'no-patryotichnoho vykhovannya ditey ta molodi* [The concept of national patriotic education of children and youth]. (n.d.). osvita.ua/legislation/other. Retrieved from <http://osvita.ua/legislation/other/5397> [in Ukrainian].